

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філософії у галузі права Даниленко Анни Олександрівни на дисертацію Калініченко Любові Василівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження. Цифровізація судочинства в Україні є одним із ключових напрямів модернізації правової системи в умовах трансформації державного управління та інтеграції в європейський правовий простір. Запровадження цифрових технологій у сферу здійснення правосуддя обумовлюється потребою підвищення ефективності, прозорості та доступності судової влади, що, у свою чергу, є невід'ємним елементом принципу верховенства права. З огляду на стрімкий розвиток інформаційних технологій, а також зміну соціальних очікувань щодо якості надання державних послуг, судова система повинна адаптуватися до нових умов функціонування. Окрім того, важливо відмітити, що цифровізація дозволяє оптимізувати внутрішні процеси в судах, зменшити часові та матеріальні витрати сторін судового процесу, підвищити оперативність розгляду справ, а також забезпечити надійне зберігання та обмін інформацією в електронному вигляді. Застосування електронного документообігу, автоматизованого розподілу справ, дистанційних судових засідань і відкритих електронних реєстрів сприяє реалізації права на справедливий суд, оскільки забезпечує прозорість процедур та знижує ризики упередженості, втручання в автоматичні процеси або корупційного впливу. Таким чином, не викликає сумніву, що дисертація Калініченко Любові Василівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні» є актуальною, своєчасною та такою, що здатна вирішити низку проблем теоретичного та практичного характеру у цій сфері.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету

Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р; Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р; Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р.; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права на тему «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами та темами, розкрито мету, задачу, об'єкт і предмет дослідження, його методи, наукову новизну, підкреслено практичну важливість висновків, одержаних у результаті проведеного дослідження, узагальнено результати роботи і подано відомості про публікації автора за темою дисертації.

Дисертаційна робота Калініченко Л.В. поглиблює і доповнює існуючий масив знань у сфері адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, а викладені вище обставини підкреслюють актуальність, своєчасність, суспільну значимість та важливість дослідження порушеної проблематики.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційне дослідження Калініченко Л.В. ґрунтується на використанні сучасної методології пізнання складних правових явищ, яка передбачає поєднання як загальнонаукових, так і спеціальних наукових методів, зокрема таких як діалектичний, компаративний, логіко-

семантичний, методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції тощо. Їх застосування визначило логічну побудову дисертації та дозволило послідовно й науково обґрунтовано реалізувати мету і завдання, поставлені на початку дослідження.

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, ратифіковані у встановленому законом порядку міжнародні договори й угоди, а також низка законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на закріплення нормативно-правових основ здійснення цифровізації судочинства. *Науково-теоретичне підґрунтя* становлять праці фахівців адміністративного, конституційного права, а також інших галузевих дисциплін. Крім того, опрацьовано дослідження представників інших наукових дисциплін, зокрема: теорії держави і права, соціології, філософії, психології тощо. *Інформаційну й емпіричну основу* дослідження становлять публікації в науково-періодичних виданнях, довідкові матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, дисертаційне дослідження є однією з перших, після початку повномасштабного вторгнення, спроб комплексно, на монографічному рівні з'ясувати сутність й особливості адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, що надало можливість комплексно опрацювати напрями вдосконалення адміністративного законодавства, що регулює суспільні відносини в досліджуваній сфері суспільного життя. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

- вперше аргументовано, що суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства – це визначені на законодавчому рівні фізичні та юридичні особи, а також органи публічної влади (в особі їх уповноважених осіб), які наділені відповідними адміністративно-правовими компетенцією та повноваженнями (сукупністю суб'єктивних прав і юридичних обов'язків) щодо безпосередньої або

опосередкованої участі в упровадженні, функціонуванні, забезпеченні, контролі й удосконаленні цифрових технологій у сфері судочинства з метою підвищення ефективності, прозорості, доступності та швидкості справляння правосуддя (с.22);

- обґрунтовано, що значення цифровізації судочинства в Україні полягає в такому: *по-перше*, вона дає змогу автоматизувати значну кількість процесів у межах адміністративної та процесуальної діяльності суддів: прийом й обробку документації, взаємодію сторін спору із судом, їх інформування про перебіг справи, можливість взаємодіяти із судовими органами віддалено тощо; *по-друге*, цифровізація зумовлює посилення прозорості роботи судової гілки влади, ефективне висвітлення внутрішніх організаційних процесів її діяльності та виконання процесуальних повноважень, стимулює відповідальність за власні дії перед громадськістю; *по-третє*, цифровізація підвищує безпеку взаємодії громадян із судами за рахунок відкриття їм можливості в критичних умовах, які загрожують життю та/або здоров'ю, реалізовувати суб'єктивні матеріальні і процесуальні права й обов'язки віддалено, використовуючи цифрові технології, виключаючи прямий контакт; *по-четверте*, цифровізація позитивно впливає на документообіг у діяльності судів та його безпеку, адже використання електронних документів із відповідними механізмами цифрового захисту інформації сприяє збереженню відомостей, їх відтворюваності й достовірності; *по-п'яте*, цифровізація зумовлює єдність функціонування судової гілки влади, оперативність взаємодії між її ключовими складовими та безпосередньо судами (с.70-71);

- встановлено, що адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства є сукупністю визначених нормами адміністративного права форм, методів, процедур і механізмів, за допомогою яких спеціально уповноважені органи державної влади забезпечують упровадження та подальше функціонування цифрових технологій у системі правосуддя (с.120);

- зазначено, що правореалізація як форма реалізації цифровізації судочинства – це процес втілення правових норм у практичну діяльність усіх учасників судового процесу за допомогою цифрових технологій. Вона охоплює не лише дії суддів і працівників апарату суду, а й поведінку сторін у процесі, адвокатів, прокурорів, а також громадян, які взаємодіють із судовою системою. У контексті цифровізації правореалізація означає, що суб'єкти правових відносин здійснюють свої права та виконують обов'язки за допомогою електронних сервісів й інформаційних систем. Наприклад, особа реалізує своє право на звернення до суду, подаючи позов через електронний кабінет або систему «Електронний суд» (с.129);

- акцентовано на тому, що в сучасну цифрову епоху впровадження електронних судових процесів у світі стало нагальною необхідністю. Сьогодні електронні судові процеси пропонують численні переваги як для громадян, так і для судової системи загалом, однією з яких є підвищення ефективності та швидкості судових процедур. Завдяки використанню спеціалізованих технологічних платформ адвокати можуть швидко подавати документи, а судді – оперативно розглядати їх. Це усуває необхідність фізичних поїздок до судів, скорочує час і витрати, пов'язані з традиційними паперовими процедурами. Процес цифровізації судочинства у світі активно розпочався після пандемії COVID-19. З огляду на це, важливим і необхідним є вивчення позитивного зарубіжного досвіду в цій сфері (с.161);

- встановлено, що вдосконалення кадрового забезпечення в контексті цифровізації судочинства має передбачати системну трансформацію підходів до добору, навчання та професійного розвитку працівників судової системи, ураховуючи нові цифрові виклики й можливості. Передусім необхідно інтегрувати цифрову компетентність як один із базових критеріїв під час добору кадрів до судових установ. Це стосується не лише ІТ-фахівців, а й суддів, помічників, працівників апаратів судів, які повинні вільно орієнтуватися в електронних платформах, сервісах і технологіях, що використовують у судовій практиці. Важливим елементом кадрової політики

має стати запровадження регулярного професійного навчання, орієнтованого на розвиток цифрових навичок: від базового користування ЄСІТС до розуміння стандартів інформаційної безпеки, електронного документообігу та відеозасідань (с.166).

Результати дослідження можуть використовуватись у практичній діяльності та освітньому процесі.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивна оцінка дисертаційного дослідження в цілому не виключає можливості й необхідності висунути низку зауважень критичного та дискусійного характеру:

1. Так, з огляду на специфіку піднятої у роботі проблематики, було б цілком логічним, якби авторкою було сформульовано власне бачення щодо тлумачення категорії «електронне правосуддя». А відтак, на захисті дисертаційної роботи хотілося б почути думку дисертантки стосовно даного питання.

2. Заслуговує на увагу те, що на сторінці 70 авторка вказує, що цифровізація судочинства в Україні – це комплексний процес організації, забезпечення та впровадження новітніх комп'ютерних та інших цифрових технологій, інформаційно-технологічних систем і методології, а також створення умов для їх правильного й ефективного використання в адміністративній та процесуальній діяльності судів. Таке визначення є досить цікавим. Втім, для того, щоб більш змістовно розкрити його сутність необхідно було навести характерні особливості цифровізації судочинства в сучасних реаліях.

3. Судячи зі списку використаних джерел, здобувачка під час підготовки дисертаційного дослідження, проаналізувала велику кількість дисертаційних досліджень інших вчених, як у галузі адміністративного права, так і інших галузей права і це є дуже добре, адже авторкою використано сучасну наукову літературу. Однак дисертантці варто було більш критично ставитись до поглядів вчених та не боятись виловлювати

власну точку зору, навіть коли аналізуються праці докторів наук.

4. На сторінці 146 здобувачка слушно вказує, що в Україні необхідним є впровадження інструментів розпізнавання мовлення, який замінить секретарів судових засідань під час тривалих слухань. Такі механізми активно використовуються в США. Разом із тим, відповідна пропозиція мала більше практичне значення, якби авторка вказала, як саме слід втілити такі механізми на практиці в Україні.

5. Опрацьовуючи шляхи вдосконалення правових та організаційних засад цифровізації судочинства Любов Василівна робить багато цікавих з теоретичної та практичної точки зору висновків. Разом із тим, з огляду на сучасні реалії, здобувачці варто було окрему увагу присвятити питанню впровадження штучного інтелекту у систему електронного судочинства. Адже в рамках підрозділу 3.1 авторка відмічає що ШІ активно використовується в окремих провідних державах.

Варто відмітити, що висловлені зауваження характеризують складність дослідженої проблеми, а тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку та високі наукові здобутки дисертаційного дослідження Л.В. Калініченко. Результати дослідження можуть бути використані у: *науково-дослідній роботі* – з метою проведення подальших теоретико-прикладних досліджень, присвячених адміністративно-правовому механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права); *правотворчій діяльності* – задля розроблення нових і вдосконалення чинних нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких регулюють суспільні відносини, пов'язані із цифровізацією судочинства в Україні; *правозастосовній діяльності* – з метою вдосконалення діяльності суб'єктів, уповноважених на реалізацію адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства; *освітньому процесі* – у процесі розроблення навчальних посібників, підручників, а також науково-методичних і лекційних матеріалів, навчальних програм з дисциплін «Адміністративне право», «Судоустрій» тощо.

Основні наукові положення, висновки й практичні рекомендації, викладені в дисертації Калініченко Л.В. були достатньо оприлюднені нею у статтях періодичних фахових видань, тезах доповідей науково-практичних конференціях.

Зміст дисертаційної роботи висвітлений повно, систематично, послідовно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні літературних джерел. Авторка обґрунтувала власні висновки проведеного дослідження, які є суттєвим внеском у розвиток адміністративного права України. В цілому, дисертація Калініченко Л.В. є самостійним, завершеним науковим дослідженням, присвяченим адміністративно-правовому механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні.

Отже, дисертація Калініченко Любові Василівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки адміністративного права, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

доктор філософії у галузі права,

правовий аналітик

Громадської організації

«Інформаційно-аналітичний центр

«Сучасне аерокосмічне право»»

Анна ДАНИЛЕНКО

